

Sveta glazba: glazbena baština Rimske Crkve – gregorijanski koral

KATARINA KOPREK*

• <https://doi.org/10.31823/d.26.4.7> •

UDK: 27-535:783.51 • Prethodno priopćenje

Primljeno: 17. siječnja 2018. • Prihvaćeno: 6. prosinca 2018.

Sažetak: U Rimskoj Crkvi gregorijanskom koralu pripada važno mjesto i važna funkcija. Osobito u liturgiji. Iako se to u današnjoj liturgijskoj glazbenoj praksi često zaboravlja, pedeseta obljetnica pokoncilskoga naputka Musicam sacram (MS) iz 1967. godine pruža prigodu za ponovno razmišljanje o vrijednosti te glazbene vrste u liturgijskim slavljinama. U konstituciji Sacrosantum concilium (SC) Drugoga vatikanskoga koncila govori se o svetoj glazbi koja je to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom. Samo takvu glazbu s pravom možemo nazvati liturgijska, sveta glazba. Dakle, liturgijska glazba jest ona sveta glazba koja se može konkretno uvrštavati u bogoštovlje. Svjesna funkcije glazbe za liturgiju, Crkva se nije (to i ne smije!) odrekla blaga svete glazbe (gregorijanskoga korala) ni nakon uvođenja narodnoga jezika u liturgiju. Drugi vatikanski sabor prepoznao je gregorijansko pjevanje kao pjevanje rimske liturgije koje treba čuvati, ne isključujući druge vrste glazbe, pod uvjetom da ta glazba odgovara duhu liturgijskoga čina (SC, br. 117). Jasno je da danas ne treba težiti gregorijanskoj renesansi, no može se (i mora se) težiti kulturnom oporavku gregorijanskoga korala koji i danas poziva na kreativnu vjernost!

Ključne riječi: sveta glazba, liturgijska glazba, vrste svete glazbe, gregorijanski koral, naputak Musicam sacram.

Uvod

Činjenica je da su pjevanje i glazba od davnina bili temeljne sastavnice liturgije. Konstitucija Drugoga vatikanskoga koncila o liturgiji *Sacrosanctum concilium* posvetila je šesto

* Izv. prof. dr. sc.
Katarina Koprek,
Katolički bogoslovni
fakultet Sveučilišta u
Zagrebu, Vlaška 38,
10000 Zagreb, Hrvatska,
katarinakoprek@
hotmail.com

poglavlje upravo toj temi. U nastojanjima na obnovi liturgijske glazbe nakon donošenja konstitucije o liturgiji *Sacrosanctum concilium* prepoznata je potreba zasebnoga dokumenta koji bi detaljnije razradio zadana koncilna polazišta na području liturgijske glazbe. Tako je 5. ožujka 1967. godine *Sveti zbor za obrede* izdao uputu o glazbi u svetom bogoslužju *Musicam sacram*.¹ Sve upute i naznake iz VI. poglavlja saborske konstitucije o svetoj liturgiji *Sacrosanctum concilium* detaljnije su protumačene i obrađene u tom postkoncilskom dokumentu. Stoga je pedeseta obljetnica naputka *Musicam sacram* prigoda za ponovno razmišljanje o vrijednosti glazbe u liturgijskim slavljinama.

Rasprava koja se i danas pokazuje vrlo živom vodi se oko pitanja odnosa *svete* i *liturgijske* glazbe. Stoga ću se u ovim razmišljanjima najprije kratko osvrnuti na pojam *sveta* glazba, a potom na vrstu *svete* glazbe (koja je oduvijek smatrana trajnom baštinom Rimske Crkve i najboljim uzorom *svete* glazbe!) – gregorijanski koral! Gregorijanski koral prije svega je limfa koji prolazi stoljećima povijesti glazbe i liturgije.

1. Sveta glazba

Pjevati u liturgiji ne znači tijekom liturgijskoga slavlja jednostavno pjevati određen broj *svetih* ili *duhovnih* pjesama. Naime pripadnost kategoriji *sveto*² ne može jamčiti da će neka popijevka naći mjesto u liturgijskome slavlju. Kategorija *svete pjesme* složena je. Prije svega, ne raspoložemo nikakvim glazbenim kriterijem kojim bismo utvrdili da je neka glazba *sveta*, a druga pak ne. Ipak, glazba kojom se služi liturgija oduvijek nosi naziv *sveta*.

Što je to *sveta glazba*?³ Raspoznatljiv znak ili bitno obilježje te glazbe, tj. pridjeva *sveta*,⁴ u dokumentima Drugoga vatikanskoga koncila nije vezano za stil glazbenoga

¹ Uputa o glazbi u svetom bogoslužju *Musicam sacram* (= MS) ima devet poglavlja, a govori o općim načelima, o sudionicima liturgijskoga obreda, o pjevanju u misi, u božanskom časoslovu, o glazbi kod podjela sakramenata i u drugim obredima, o jeziku i prevodenju napjeva na narodni jezik te o osnivanju odbora za promicanje *svete* glazbe.

² Taj naziv pojavio se početkom 17. stoljeća u luteranskim krugovima sjeverne Njemačke kako bi se napravila razlika između repertoara crkvene i svjetovne glazbe.

³ Pojam 'sveta glazba' – *musica sacra* potječe iz druge polovice 19. i s početka 20. stoljeća. To je zapravo bio povijesni trenutak kada se rađala želja da se crkvena glazba reformira, tj. obnovi; odnosno da joj se pridodaju obilježja koja je razlikuju od profane. To je preuzeo i Drugi vatikanski koncil kada govori o liturgiji i *svetoj* glazbi.

⁴ Najznačajniji pretkoncilski dokument o crkvenoj glazbi iz 1903. godine jest motuproprij pape Pija X. *Tra le sollecitudini*. Papa Pio XI. 1928. godine izdaje apostolsku konstituciju *Divini cultus* u kojoj govori o uzvišenosti *svete* glazbe i nekim novonastalim problemima. Papa Pio XII. u enciklici *Musicae sacrae disciplina*, objavljenoj 1955. godine, zalaže se da glazba koja se izvodi u liturgijskim činovima mora biti na umjetničkoj visini. Ta tri najvažnija crkvena dokumenta o svetoj glazbi bili su

pisanja, nego za odnos između pjevanja i liturgijskoga čina.⁵ Naime u konstituciji SC govori se o *svetoj glazbi* koja je »to svetija što se tješnje poveže s liturgijskim činom«. ⁶ Samo takvu glazbu s pravom možemo nazvati *liturgijska*, tj. *sveta* glazba. Prema tomu ta vrsta glazbe nužno ima liturgijsku dimenziju. Može se uvrštavati u bogoštovlje.

1.1. PRIMJERI NELITURGIJSKE SAKRALNE GLAZBE

Postoji *sveta* (sakralna) glazba koja je osmišljena samo za koncertnu upotrebu. Takva je glazba primjerice Händelov oratorij *Mesija*, Mozartov *Requiem* itd. U takvu skupinu svete glazbe uključene su također partiture misa za zbor, orkestar i soliste, poput Haydnovih misa, iako su se učinkovito koristile u liturgijama u vrijeme njihova nastanka.

Druga kategorija religiozne/duhovne glazbe (ali ne i liturgijske!) jest katehetska. To su pjesme pisane kao pomoć djeci za tumačenje odlomka iz Biblije ili sadržaja katehetske jedinice. Te pjesme nisu pogodne za liturgiju jer njihov cilj nije liturgija, nego kateheza. Premda u liturgijskom slavlju dolazimo do većega znanja o našoj vjeri i većega razumijevanja naše vjere, ipak, primarna svrha u liturgiji nije nastava/učenje, nego obredno ulaženje u uskršni misterij. Upotreba glazbe namijenjene za religioznu edukaciju u liturgiji okreće liturgiju u didaktičke svrhe, a ne u sakramentalni događaj!

Treća vrsta neliturgijske religiozne glazbe jest ona koja proizlazi iz kršćanske evangelizacije (duhovnih/kršćanskih pokreta – tu možemo ubrojiti i duhovne šansone!). Ta glazba jasno izražava duhovne osjećaje u zajednici – poput osjećaja straha, kajanja za grijeh, prisnost s Kristom ili želju za Bogom... No tekstovi tih pjesama imaju tendenciju da se u središte stavi osobno iskustvo, umjesto onoga crkvenoga identiteta – zajednice. Zbog toga su takve pjesme manje pogodne za liturgiju.

temelj Drugom vatikanskom koncilu za govor o crkvenoj glazbi. Konstitucija *Sacrosanctum concilium* o svetom bogoslužju u glavi VI. govori o *svetoj glazbi*, ali ne donosi nikakve izravne novosti, nego uglavnom potvrdu načela danih u spomenutim papinskim dokumentima. Konstitucija spaja glazbu i riječ jer glazba u liturgiji ne može biti autonomna umjetnost, nego je organski vezana uz riječ koju i posreduje. U br. 116 kaže se: »Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji (...). Druge se vrste svete glazbe, osobito polifonija nikako ne isključuju iz bogoslužja samo ako odgovaraju duhu liturgijskog čina.« Konstitucija ističe pjevanje kao glavno i primarno, a glazbala samo kao pratnju i pomoć pjevačima. U br. 118 potiče se njegovanje i čuvanje pučkoga pjevanja.

⁵ Način slavljenja liturgije prije Drugoga vatikanskoga koncila bio je umnogome različit od današnjega. Misa je u prvome redu bila čin predvoditelja slavlja. Puk se zadovoljavao tek pukom nazočnošću. Cilj glazbe bio je više privesti duhovnosti nego aktivnom sudjelovanju puka.

⁶ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, Konstitucija o liturgiji »*Sacrosanctum Concilium*«, u: *ISTI, Dokumenti*, Zagreb, 1998. (= SC), br. 112.

Dakle glazbena literatura izazvana osjećajima koji su, makar i općenito, religiozni može biti nazvana *duhovnom glazbom*. No *duhovna glazba* nije osposobljena za liturgiju. Ona, istina, može naći mjesto u crkvi, ali *izvan liturgijskih slavlja* – dakle samo na duhovnim koncertima, u glazbenim meditacijama ili u sličnim događanjima.

1.2. LITURGIJSKE PJESME U USPOREDBI S POBOŽNIM PJESMAMA

Kako možemo razlikovati tekstove liturgijskih i pobožnih/duhovnih pjesama? Potrebno je prije svega uzeti u obzir razliku između liturgijske molitve i pobožnosti. Obje su neophodne za cjelovitu kršćansku duhovnost. Ipak, razlikuju se u bitnome. Pobožna molitva usredotočuje se na naše interese, potrebe i prilagođuje se slijedeći promjene takvih potreba. Naprotiv, liturgijska molitva ne mijenja se, nego se usredotočuje prema otajstvu Krista koje se razvija u životu Crkve tijekom liturgijske godine.

Strukturu pobožne molitve oblikovali smo sami i u redu je da je tako. No s liturgijskom je molitvom suprotno: postoji suprotan trend kojim ta molitva treba oblikovati nas.

Da bi ispunili svoje uloge u kršćanskom životu, svaka od njih ima svoju specifičnu formu. S obzirom na to da se usredotočuje na neposredne potrebe, na naš osobni odnos s Bogom, pobožna molitva ima slobodnu formu, oblik. Bilo da molimo sami ili u zajednici, pobožna molitva omogućit će nam da se očituju naše osobne potrebe pred Bogom.

Liturgijska molitva, s druge strane, vrlo je strukturirana. O njezinu sadržaju odlučila je Crkva i jasno je objašnjen u obrednim knjigama. Njegova je svrha odvesti nas izvan naših pojedinačnih interesa i uvesti u molitvu opće Crkve. Iako su duhovno izgrađujuće i pozivaju na molitvu, pobožne pjesme nisu pogodne za liturgiju jer ne podržavaju tip molitve koju zahtijeva liturgija.

Razlika između liturgijske molitve i pobožne molitve može nam pomoći razlikovati koji su napjevi usmjereni na liturgiju, a koji odgovaraju pobožnim pjesmama. Tekstovi pobožnih pjesama govore o osobnom spasenju u smislu da ističu naš osobni odnos s Bogom. Tekstovi liturgijskih pjesama koriste se ekleziološkom terminologijom: pjevaju o Crkvi, sakramentima, našem identitetu kao tijelu Kristovu... Orijentirani su prema vazmenom otajstvu, umjesto da inzistiraju na vlastitom spasenju.

Uzmimo primjer tekst pjesme: *Bog je moj Spasitelj, Njemu se utječem, u ruku Njegovu ja svoju polažem. Puštam da vodi me, u vjeri slijedim ga, od smrti vječne On mi dušu izbavlja! Duvijeka hvalit ću ga! Bog je razbio moj strah i svjetlom obasjao moj mrak! Duvijeka hvalit ću ga!* Budući da taj tekst ističe individualni odnos s Bogom, njegov je sadržaj pobožan. Iako teološki korektan, nadahnut pobožnošću, nosi nas u ozračje privatne molitve, individualizirane, koja nije prikladna za liturgiju.

Primjer teksta: *Na gozbu kralja Jaganjca, u bijelom ruhu idimo, kroz more prošav Crveno, Vladaru Kristu pjevajmo... U svojoj divnoj ljubavi, on pit nam daje svetu Krv, ta ljubav tijelo njegovo, ko svećenik prikazuje.* Tekstovi te vrste liturgijski su prikladni jer nas nose izvan osobnih interesa i osjećaja te asimiliraju naš crkveni identitet. Uvode nas u liturgiju za zajedničko djelovanje cijele Crkve.⁷

Često smo u napasti, čak i podsvjesno, da upadnemo u pobožnu molitvu tijekom liturgije jer nam je to lakše. Stoga glazba treba pomoći zajednici, da ostane vjerna liturgijskom slavlju.⁸ Papa Benedikt XVI. u svezi s time piše: »Uistinu, u liturgiji ne možemo reći da jedna pjesma vrijedi koliko i druga. Zato treba izbjegavati površnu improvizaciju ili uvođenje glazbenih rodova koji ne poštuju smisao liturgije. Budući da je pjesma liturgijski element, ona se treba integrirati u oblik vlastit slavlju. Zato sve – tekst, melodija i izvođenje – treba odgovarati smislu otajstva koje se slavi, dijelovima obreda i liturgijskim razdobljima.«⁹

2. Vrste svete glazbe

Svetom glazbom Crkva smatra ove sadržaje: 1. *gregorijansko pjevanje*, 2. *polifoniju*,¹⁰ 3. *pučku crkvenu popijevku*,¹¹ 4. *instrumentalnu glazbu*.¹² U bogoslužju Crkva ne za-

⁷ Moramo biti svjesni činjenice da ono što određuje prikladnost pjesme nije odsutnost izraza u prvom licu, već mogućnost da nas pjesma uvede u zajedničku liturgijsku molitvu. Tekstovi u prvom licu s pravom su intenzivni, kao *Gospodin je pastir moj*, odgovaraju upravo toj namjeni.

⁸ Prolistajte stranice svoga repertoara pjesama u uporabi u svojoj župi i odlučite koje su pjesme pogodne za liturgiju, a koje su pogodnije za pobožnosti. Poanta nije njihova valjanost ili što nam koriste za duhovni život, već gdje i kada ćemo ih koristiti. Ako su ljudi željni pobožnih tekstova za pjevanje, župa mora ponuditi mogućnost raznolikih pobožnosti kako bi se zadovoljile potrebe puka. Jesu li takve mogućnosti programirane tijekom liturgijske godine? Podudaraju li se i daju li potporu slavljinama i liturgijskom vremenu?

⁹ BENEDIKT XVI., *Sacramentum Caritatis*, Zagreb, 2007. (= SCA), br. 42.

¹⁰ Dokument *Sacrosanctum concilium* Drugoga vatikanskoga koncila u br. 116., odmah poslije gregorijanskoga pjevanja, spominje i polifonu – višeglasnu glazbu, kao drugu vrstu svoje bogate glazbene baštine. Djela polifone glazbe imaju mjesta u liturgiji, ali samo ako ispunjavaju uvjete liturgijske prikladnosti. Polifona vrsta *svete glazbe* pristaje više liturgijskim činovima koji se obavljaju s većom svečanošću. Crkva potiče na čuvanje i iznošenje naslijeđenoga blaga polifone crkvene glazbe te na stvaranje novih polifonih djela koja će odgovarati svim kriterijima *liturgijske glazbe* i tako biti upotrijebljena na slavu Božju i posvećenje vjernika.

¹¹ Po svojim karakteristikama crkvena pučka popijevka najomiljeniji je oblik pjevanja vjernika u Crkvi, a time pastoralno, tj. evangelizacijski najuspješniji. Toga je bilo svjesno crkveno učiteljstvo i na Drugom vatikanskom koncilu, te ističe važnost crkvene pučke popijevke u liturgiji. Za pučke crkvene popijevke vrijede sva pravila koja se odnose na liturgijsku glazbu.

¹² Pod instrumentalnom *svetom glazbom* podrazumijeva se instrumentalno praćenje pjevanja u liturgiji (orgulja ili drugih glazbala uz suglasnost nadležne krajevne vlasti) i izvan nje, primjerice u pobožnostima, te samostalno instrumentalno muziciranje – preludiranje. Stoga su u određenim tre-

branjuje nijednu vrstu *svete glazbe* samo ako odgovara duhu dotičnoga liturgijskoga čina i naravi njegovih pojedinih dijelova te ako ne isključuje sudjelovanje puka. Djelatno sudjelovanje svih članova okupljene zajednice jedan je od mjerodavnih kriterija za razne vrste *svete glazbe*.

Crkveni dokumenti do Drugoga vatikanskoga koncila, ali i poslije njega, gregorijansko pjevanje smatraju *službenim* pjevanjem katoličke liturgije. Ono i danas zauzima prvo mjesto te i dalje ostaje uzorom svim ostalim oblicima crkvene glazbe.¹³ Moramo priznati da prisutnost gregorijanskoga koralu u liturgiji odgovara više dalekoj tradiciji, o kojoj se nitko ne brine.¹⁴ Zašto toliko inzistiranje Crkve (i u današnje vrijeme!) na vrsti glazbe koja pripada prošlosti; pjesmi koja ne može držati korak s vremenom – nesposobnoj za promjene i potrebe današnje liturgije?

Gregorijanski koral postao je izvor nelagode, prepreka liturgijske glazbe. Štoviše, neki ga smatraju *glazbom muzeja*, stereotipnom! Potrošeno je mnoštvo riječi i tinte rekavši da gregorijansko pjevanje nema više što reći i da je o njemu sve rečeno! Potrebno je stoga otkriti pravi identitet toga pjevanja.

2.1. ŠTO JE GREGORIJANSKO PJEVANJE?

a) *Gregorijansko pjevanje je pjesma Crkve!* To je prvi odgovor koji nalazimo u svim dokumentima učiteljstva Crkve do Drugoga vatikanskoga sabora! U konstituciji Drugoga vatikanskoga koncila *Sacrosanctum Concilium* Crkva smatra gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji. Ono uz jednake uvjete (*ceteris paribus*) ima *prvo mjesto* u liturgijskim činovima.¹⁵ *Prvo mjesto* zapravo znači *vlasništvo* Rimske Crkve! Zašto?

nutcima liturgije sama glazbala, bez pjevanja. Ili, kako kaže Drugi vatikanski sabor, da se sviranje na glazbalima u liturgiji dopušta ako ona mogu »crkvenim obredima dodati divan sjaj, te srce veoma uzdići k Bogu i k nebeskim stvarima«. (SC, br. 120.) Kršćanski kult ne traži nužno instrumente, za razliku od pjevanja. Glazbala su dopuštena. Samo ako pomažu pjevanju i izražavaju značenja svetih obreda, mogu svirati i sama. Dakle instrumentalna se glazba kao i pjevanje mora po svom obliku i načinu prilagoditi *liturgijskom trenutku*. Pod *oblikom* misli se na to odgovara li u tom trenutku više samo sviranje ili pjevanje uz pratnju instrumenta ili tek samo intoniranje pjesme koja će se pjevati bez pratnje glazbala. Pod *načinom* misli se na sve druge izvedbene mogućnosti instrumentalnoga muziciranja, primjerice: dužina sviranja, boja tona, glasnoća, tempo, harmonizacija, tonalitet itd.

¹³ Stoga papa Benedikt XVI. ističe: »Naposljetku, vodeći računa također i o različitim usmjerenjima i različitim tradicijama dostojnima svake pohvale, želim, kako su to tražili sinodalni Oci, da se prikladno vrednuje gregorijanski koral, kao pjevanje vlastito rimskoj liturgiji.« (Usp. SCa, br. 42.)

¹⁴ Nažalost, u mnogim župama to pjevanje Rimske Crkve može se činiti stranim, premda Drugi vatikanski koncil smatra »gregorijansko pjevanje vlastitim rimskoj liturgiji; ono dakle u liturgijskim činima, uz jednake uvjete, ima prvo mjesto« (SC, br. 116).

¹⁵ SC, br. 116.

Poznato je da se Crkva nikada nije u svojoj biti identificirala s kulturom – na području glazbene umjetnosti, u stilu arhitekture. Naime tradicija Crkve ima stalnu vezu s kulturom svih vremena, ali bez ekskluzivne identifikacije s bilo kojim oblikom posebno. Ipak, prema gregorijanskomu pjevanju Crkva je, možemo reći, *pristrana!* To je njezina *ekskluziva* – vlastitost!

Izraz *vlastitost Crkve* otvara pitanje: Zbog čega? Što je to u gregorijanskoj pjesmi *imovina* Crkve?¹⁶ Odgovor je jednostavan: Riječ Božja! Samo Crkvi pripada tumačenje Riječi Božje! Drevne skladatelje gregorijanskoga repertoara privuklo je isključivo Sveto pismo, osobito knjiga Psalama. Od najranijih stoljeća u kršćanskoj i kasnijoj monaškoj tradiciji knjiga Psalama smatrana je prvim i nezamjenjivim izvorom liturgijske i privatne molitve. A svi sadržaji psalama otkrivanju nam na lirski način Kristovu sliku. Sv. Augustin kaže da je prvi pjevač psalama Krist. Psalmi na dakle posebno pripremaju za spoznavanje Krista i razumijevanje njegove tajne.¹⁷

Redovnici 8., 9. i 10. stoljeća velik dio Svetoga pisma i psalama znali su napamet te su svakodnevnom praksom meditacije (*Lectio divina*) prodrli duboko u Riječ Božju. To učenje *napamet* nije bilo radi intelektualne vježbe (memoriranja), nego radi afektivnoga razloga – jer onaj tko ljubi Krista poznaje njegovu Riječ. Tako možemo reći da je pjesma u liturgiji Krist koji je nazočan u Riječi – zvuku. Crkva nam govori da pjevajući gregorijanske melodije izražavamo *njezinu* misao tekstova koje pjevamo. Zato gregorijansko pjevanje nadilazi samo umjetničke ili glazbene kvalitete!

b) *Zvučna inačica tumačenja Riječi Božje*. Pjevanje je primarni cilj gregorijanskoga korala s mogućnostima koje nudi glazbeni stil repertoara (silabički, ukrašeni i melizmatski). Zvučna inačica tumačenja Riječi proizlazi iz retoričkoga umijeća i egzegetskoga tumačenja riječi. U tom smislu posebnu pozornost, kao jedan primjer, zaslužuje III. nedjelja došašća pod nazivom *Gaudete* prema prvim riječima ulazne pjesme na latinskom jeziku, uzetim iz poslanice sv. Pavla Filipljanima (Fil 4, 4-6) – *Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete...* (Radujte se u Gospodinu uvijek, ponavljam: radujte se...). Apostol nas poziva na radost jer Gospodin je blizu. Kako ozvučiti taj tekst?

Pokušajmo zamisliti da taj tekst pročitamo s ambona bez isticanja i naglašavanja ili da ga naviještamo sa željom da se istakne značenje. Tako način na koji govorimo tekst već može biti značajan oblik egzegeze. Neumatsko-glazbeni zapis te ulazne

¹⁶ Gregorijansko pjevanje ne smatra se djelom jednoga (izoliranoga) umjetnika ili glazbene škole određenoga povijesnoga razdoblja, nego djelom same Crkve.

¹⁷ Usp. P. VLAŠIĆ, Sveti Augustin kao egzegeta, u: *Bogoslovska smotra* 18(1931.)4, 415-429.

pjesme daje nam jasan smjer glazbene interpretacije teksta građenoga na umjetnosti retorike. Skladatelj se služi neumama koje svojim značenjem ili vrijednostima zvuka i ritma pridonose rastu intenziteta fraze usmjeravajući je prema vrhuncu. Naime skladatelj usmjerava melodiju prema središnjem akcentu rečenice – prilogu *semper* (uvijek), stavljajući ga na vrh pod melodijskim aspektom, s izražajnim *crescendom*.

IN. I
RBCKS
G Phil. 4, 4. 5; Ps. 84

Au-dé-*m* te * in Dó-mi-no sem-per : i-te-rum
di-co, gau-dé-tē : mó-dé-sti-a ve-stra no-ta sit

Gregorijansko pjevanje ima nenadmašne osobine: apsolutno poštovanje teksta iz kojega je melodija nastala da bi ga podržavala. Glazba gregorijanskih melodija dolazi iz riječi – nisu riječi postavljene na glazbu – glazba postoji u riječi!

Prema tomu, ovdje nije riječ o privatnoj *kreativnosti*, u kojoj si pojedinac gradi spomenik. Ovdje je riječ o unutarnjim zakonima stvaranja, o budnom prepoznavanju glazbe *ušima srca!*¹⁸

- c) *Zvuk Riječi – događaj koji postaje liturgija.* Gregorijansko pjevanje jest liturgijski kontekst tumačenja zvuka Riječi! To znači da se Riječ uz tumačenje i pjevanje treba kontekstualizirati u liturgijski događaj. Tako sama Riječ postaje liturgija. Specifičnost gregorijanskih pjesama leži u preciznim oblicima i stilovima u liturgiji. Oblik i stil svake pjesme usko je povezan s liturgijskim trenutkom (ulazna pjesma, psalam, darovna pjesma pričešna pjesma). Nema liturgije bez oblika! A liturgija je suprotno od improvizacije. Tu je korijen liturgijske pjesme!

¹⁸ Recitirajmo i slušajmo korizmenu pjesmu (sekvencu) *Stabat Mater dolorosa* – koja nas poziva da dijelimo Marijino iskustvo podno križa njezina sina Isusa. Pjevajmo pjesmu našim prirodnim glasom, onako kako obično govorimo. Pustimo da zvuk riječi iziđe jasno. Uostalom, tu skladbu (sekvencu!) ne pjevamo solo, čak i ako pjevamo sami. Mi smo dio glazbe koja je mnogo veća od nas, veća od one *pop-zvijezda* ili *pop-grupa*, glazba koja seže 100 i 1000 godina u povijest širom svijeta.

3. Naputak *Musicam Sacram* i gregorijansko pjevanje

Progresivno otvaranje lokalnim jezicima nakon Drugoga vatikanskoga koncila pogoršalo je reakciju na prošlost koja se često potpuno odbacila, kadikad kao plod neznanja, arogancije i lažnoga populizma. Najvišu cijenu protivljenja platilo je gregorijansko pjevanje – pjevanje kojemu u Crkvi pripada, kako čitamo, *prvo* mjesto!¹⁹

Protivljenje gregorijanskom koralu ima uglavnom dva razloga: olakšati sudjelovanje vjernika u postkoncilskoj liturgiji (eliminirati prepreke koje na prvi pogled ima latinski jezik!) smatrajući da gregorijanska pjesma više ne odgovara glazbenoj osjetljivosti našega vremena!

Drugi je razlog što ne promiče *aktivno sudjelovanje vjernika* koje je preporučio Koncil. Na tragu *protivljenja* promotrimo koncilске smjernice naputka *Musicam sacram* iz 1967. godine²⁰ – iz kojega izdvajamo nekoliko brojeva koji se odnose na odabir vrsta glazbe i gregorijansko pjevanje.

»U odabiranju vrste svete glazbe, bilo za zbor bilo za puk, treba se obazirati na sposobnosti onih koji trebaju pjevati. Crkva u bogoslužju ne zabranjuje nijednu vrstu svete glazbe, samo ako odgovara duhu dotičnog liturgijskog čina i naravi njegovih pojedinih dijelova a ne ometa obvezno sudjelovanje puka.«²¹

Prema spomenutom naputku pozornost treba posvetiti konkretnoj zajednici, zboru ili puku, s obzirom na mogućnosti pjevanja. Ako zbor ili zajednica vjernika može pjevati gregorijanski koral (latinski ili hrvatski!), zašto ne bi pjevali?! Ako netko može pjevati polifoniju, zašto ne bi pjevao?! Redovnička će zajednica zasigurno imati repertoar koji nije jednak repertoaru župne zajednice (djeca, mladi i stari zajedno!). Dakle svatko prema svojim mogućnostima može izabrati vrstu glazbe, ali ona treba odgovarati duhu dotičnoga liturgijskoga čina i naravi njegovih pojedinih dijelova.²²

Obvezno sudjelovanje puka, prema naputku *Musicam sacram* nije banalizirano, svedeno na karikaturu liturgijskoga aktivizma, već je radikalnan znak *biti u skladu*, u duhu dotičnoga liturgijskoga čina.

Aktivno sudjelovanje u liturgijskom pjevanju prema učiteljstvu Drugoga vatikanskoga koncila nije u tome da narod bude jedini akter pjevane liturgije. Naprotiv,

¹⁹ Neki čak smatraju da je Drugim vatikanskim koncilom gregorijansko pjevanje izbačeno iz liturgije!

²⁰ Usp. I. ŠAŠKO, Aktualnost naputka *Musicam sacram* u odmaku od pola stoljeća, u: *Živo vrelo* 34(2017.)11, 9.

²¹ Uputa o glazbi u svetom bogoslužju »*Musicam Sacram*«, (=MS), br. 9.

²² U tome je zasigurno uzor gregorijanski koral!

potrebno je poštovati pravilan red: narod treba pjevati svoj dio,²³ ali mora pokazati jednako poštovanje za ulogu *schole cantorum*, zbora, psalmista i, naravno, predslavitelja i raznih službi. Očigledno je da nije sve što je na repertoaru pogodno za puk jer sudjelovanje vjernika u prvom redu treba biti: »a) nutarnje, da naime vjernici svoju pamet usklade s onim što izriču ili slušaju, i da sudjeluju s nebeskom milosti b) mora biti i izvanjsko, to jest ono koje će kretnjama i držanjem tijela, usklikima, odgovorima i pjevanjem očitovati nutarnje sudjelovanje. Neka vjernici također budu poučeni da, slušajući ono što službenici ili zbor pjevaju, nastoje nutarnjim sudjelovanjem svoju pamet dizati k Bogu.«²⁴

Čini se da smo zanemarili *odgojnu dimenziju* – revno i strpljivo poučavanje puka/zbora (primjereno dobnim skupinama vjernika!) u liturgijskom odgoju koji se nužno reflektira i na pjevanje u liturgiji.²⁵ Umjesto da vjernici produbljuju svoje znanje o naravi i duhu liturgijskoga čina u kojem sudjeluju (te mu prilagode vrstu glazbe – prema mogućnostima i gregorijanski koral) često im nudimo glazbu punu banalnosti!

Nadalje: »Neka se upućivanje puka u pjevanju vrši revno i strpljivo zajedno s liturgijskim odgojem, prema dobi, staležu, načinu života i stupnju vjerske izobrazbe, i to već od prvih godina odgoja u osnovnim školama.«²⁶

Iako je Koncil otvorio nove putove za budućnost svete glazbe, utvrdivši da u svetim slavljinama prvenstvo liturgijske pjesme ima zajednica, nije zbog toga umanjio ulogu glazbenih kapela ili *schole cantorum* (koja je oduvijek njegovala gregorijansko pjevanje!). Njihova zadaća postaje još veća i važnija jer moraju biti podrška, model, poticaj za višu i dostojnu glazbu – prema različitim vrstama pjevanja.²⁷ Tako u instrukciji *Musicam sacram* piše: »Zbog liturgijske službe koju vrši, posebno treba spomenuti zbor ili glazbenu ‘kapelu’ ili ‘scholu’. Prema propisima svetog sabora koji se odnosi na liturgijsku obnovu, njihova je zadaća porasla i postala još važnijom. Imaju se, naime, brinuti da pravilno izvode dijelove koji na njih spadaju, i to prema različitim vrstama pjevanja, kao i da promiču sudjelovanje vjernika u pjevanju. Stoga: a) neka takvi zborovi ili kapele ili schole budu, i neka se skrbno njeguju, naročito u stolnicama i drugim većim crkvama, kao i sjemeništima i u redovničkim odgojnim zavodima, b) prikladno je da se – makar i maleni - zborovi ustanove i u manjim crkvama.«²⁸

²³ Odgovori na svećenikov pozdrav, usklici kod evanđelja, Svet, Gospodnja molitva...

²⁴ MS, br. 15.

²⁵ Usp. *isto*, br. 18.

²⁶ *Isto*.

²⁷ Usp. Govor pape Pavla VI. od 25. rujna 1977. godine, *Osservatore Romano*, 26. – 27. rujna 1977.

²⁸ MS, br. 19.

U napatku *Musicam sacram* čitamo: »Pastiri će se duša pobrinuti kako bi uz narodni jezik vjernici mogli i latinskim jezikom izgovarati ili pjevati dijelove misnog ordinarija koji spadaju na njih.«²⁹ I u slijedećoj točki nastavlja: »U pjevanim liturgijskim službama na latinskom jeziku: a) neka gregorijansko pjevanje, vlastito rimskoj liturgiji, ima uz jednake uvjete prvo mjesto. Prikladno je da se upotrijebe njegovi napjevi kako se nalaze u tipičnim izdanjima. b) Dolikuje da se za uporabu u manjim crkvama pripravi i izdanje s jednostavnim napjevima (čl. 117 Uredbe).«³⁰ I dalje nastavlja: »Povrh toga neka pastiri duša, imajući pred očima mjesne okolnosti, pastoralnu korist vjernika i duh svakog pojedinog jezika, promisle ne bi li se blago svete glazbe, koje je kroz stoljeća sastavljeno na latinske tekstove, osim u latinskim liturgijskim obredima moglo djelomice preuzeti i u ono bogoslužje koje se obavlja na narodnom jeziku. Ništa, naime, ne priječi da se u jednom te istom bogoslužju neki dijelovi pjevaju na drugom jeziku.«³¹

Da zajednica vjernika za vrijeme svete mise sudjeluje pjevanjem dijelova gregorijanskoga pjevanja (bilo na narodnom ili latinskom jeziku!) koji mu pripadaju, nije samo moguće nego je i idealno. To je misao Crkve! Osobito u slavljenju euharistije tijekom međunarodnih susreta gregorijanski koral i latinski jezik stvara osjećaj zajedništva s kršćanima diljem svijeta. Ta je univerzalnost u velikoj mjeri zaboravljena, no ona je poželjna! Osim toga iskustvo nas uči da će puk kao odgovor na jednostavan poziv *Kyrie eleison* iz *Misse Brevis* (XVI), kao i druge jednostavne gregorijanske melodije, pjevati po sluhu, čak i ako pjevaju prvi put. A minimalan repertoar jednostavnih gregorijanskih napjeva, sadržan u knjizi *Liber Cantualis* (Solemes, 1978.), dobrim dijelom prilagođen je na hrvatski jezik!³²

Tako u instrukciji *Musicam sacram* čitamo: »Neka mjesni ordinariji razmisle ne bi li nakon što je uveden jezik u služenju Mise bilo prikladno, naročito u velikim gradovima, gdje se češće sastaju vjernici raznih jezika, da se jedna Misa, i to pjevana, ili više njih, služi na latinskom jeziku.«³³

²⁹ *Isto*, br. 47.

³⁰ *Isto*, br. 50.

³¹ *Isto*, br. 51.

³² Svi ti gregorijanski napjevi iz *Liber Cantualis* nalaze se u pjesmarici *Pjevajte Gospodu pjesmu novu* (= PGPN). Sekvence – Žrtvi uskrsnici slavu, Dođi Duše presvete, Hvali Sion Spasitelja, Stala plaćuć tužna mati; pjesme u čas Presvetog Sakramenta – Klanjam ti se smjerno, Zdravo Tijelo porođeno, Na Isusov se spomen sam, Usta moja ... Divnoj dakle; Pjesme u čast BDM – Zdravo Marijo, Slavna Majko Spasitelja, Rajska kruno, Kraljice neba, Zdravo Kraljice, Zdravo zvijezdo mora; kao i himni adventskoga i korizmenoga vremena ...

³³ MS, br. 48.

Kod nas te prakse (pa i u ljetna vremena u našim turističkim mjestima), koliko mi je poznato, nema!

Drugi vatikanski koncil nije zanemario skrenuti pozornost i na nužnu glazbenu formaciju³⁴ U *Musicam sacram* čitamo: »Da bi se očuvalo blago svete glazbe, i da se kako treba promiču novi oblici svetog pjevanja, treba uvelike cijeniti poučavanje i vježbanje glazbe u sjemeništima, u novicijatima redova obaju spolova i u školskim domovima, kao i u ostalim zavodima i katoličkim školama, a naročito kod viših instituta koji su za to posebno određeni. U prvom redu neka se promiče učenje i uporaba gregorijanskog pjevanja, jer je ono zbog njemu svojstvenih osobina važan temelj za gajenje svete glazbe.«³⁵

Crkveno učiteljstvo istaknulo je da nema očuvanja blaga svete glazbe i *reforme* liturgijske glazbe bez odgovarajuće formacije u sjemeništima, redovničkim novicijatima, katoličkim školama... Dakle potrebno je ustrajno obrazovanje svećenika u svetoj glazbi. To je prvi uvjet za prikladan glazbeni repertoar u liturgiji. Svećenici često zaboravljaju i biraju rješenja koja uključuju najmanje napore!³⁶

Uredba preporučuje da se s liturgijskom glazbenom naobrazbom započne već od prvih godina odgoja i u osnovnim katoličkim školama. Danas glazbeni pedagozi drže da nastava glazbe mora učenika pripremati za život, tj. osposobljavati ga da već za vrijeme, ali i nakon škole, bude kompetentan korisnik glazbene kulture. Kao središnju aktivnost navode *slušanje* jer upravo je ono u današnjoj poplavi svakovrsne glazbe postalo dominantni način glazbenoga ponašanja većine ljudi, posebno mladih.

Znamo da većina djece voli pjevati! Naime djeca ne pristupaju različitim vrstama glazbe s unaprijed zamišljenim predrasudama. Možda nam se čini da djeca nisu prikladna za gregorijanski koral i da je gregorijanski koral *prestar*. No djeca će nas uvijek iznenaditi – za to imamo dokaze! Djecu se može i treba poučavati gregorijansko pjevanje slušanjem i ponavljanjem (naposljetku na isti način nauči se materinski jezik) i to ih onda obvezuje da pjevaju ono što su zapamtili.³⁷

³⁴ SC, br. 115.

³⁵ MS, br. 52.

³⁶ Patrijarh Giuseppe Sarto (kasnije papa Pio X.) govorio je svećenicima Venecije da *ugoda* nikada nije bila pravi kriterij za prosuđivanje u svetim stvarima. <http://www.unavoce-ve.it/09-13-20.htm> (3. 1. 2018.).

³⁷ Zbog ograničenoga vokalnoga raspona (ni previsok, ni prenizak), jednostavnosti i ljepote koja ga čini pristupačnim djeca mogu pjevati gregorijanski koral.

Poučavanje djece u pjevaju gregorijanskoga koralu daje im osjećaj aktivnoga glazbenoga sudjelovanja u liturgiji. Štoviše, ono ih oblikuje u životu vjere. A odraslima, koji ih čuju kako pjevaju, daje nadu i inspiraciju da se im se pridruže.³⁸

Osim toga u malim ruralnim župama, gdje može biti teško zadovoljiti suvremena glazbena očekivanja s velikom instrumentacijom i velikim zborovima, gregorijanski koral može biti osobito pogodan i pristupačan. Često ostajemo zadivljeni prijemljivošću djece na gregorijanski koral, a rad s djecom uvijek je uzbudljivo i izazovno iskustvo... Pritom su i rezultati (*ishodi* – kako danas kažemo!) iznenađujući!

Zaključak

Razmišljanje, osobito posljednjih desetljeća, o gregorijanskom koralu u današnjoj liturgiji često nije stav koncilskih dokumenta, nego posljedica novih pristupa liturgijskoj glazbi. Praksa je u liturgiji, kao i u Crkvi općenito, jednostavno nadišla neke smjernice i preporuke Koncila.

No, svjesna funkcije glazbe za liturgiju, Crkva se nije odrekla (i ne smije se odreći!) blaga svete glazbe (gregorijanskoga koralu) ni nakon uvođenja narodnoga jezika u liturgiju. Drugi vatikanski sabor ohrabrio je poučavanje i njegovanje glazbene baštine Crkve, promicanje *chole cantorum*.³⁹ Nije zanemario skrenuti pozornost na nužnu glazbenu formaciju u gregorijanskom pjevanju.⁴⁰ Prepoznao je gregorijansko pjevanje kao *pjevanje rimske liturgije* koje treba čuvati, ne isključujući druge vrste sakralne glazbe, osobito polifonije, pod uvjetom da odgovara duhu liturgijskoga čina.⁴¹

Pjevanje koje je rođeno u sjeni srednjovjekovnih katedrala, gregorijansko pjevanje, pobuđuje interes izvan crkvenih sfera. Danas su mnogi to pjevanje odlučili uviti u moderno glazbeno ruho i komercijalizirati ga. Tako posljednjih nekoliko godina niču albumi gregorijanskoga pjevanja u različitim žanrovima, sve do elektroničke glazbe... Okruženi pop-kulturama, možda neki nisu ni čuli taj pjev u svojoj ljepoti i shvatili njegovu poruku.

Izvorna percepcija *svete* glazbe unutar zidova romaničke ili gotičke crkve otkriva nam i uključuje nas u tajnu koja se još uvijek obnavlja nakon tolikih stoljeća – u liturgijski čin. Zato je potrebno otkloniti pokušaj da se gregorijanski koral i polifo-

³⁸ Entuzijizam i izvrsnost postaju izazov i zarazni – nadahnjuju druge!

³⁹ SC, br. 114.

⁴⁰ *Isto*, br. 115.

⁴¹ *Isto*, br. 117.

nija *musealizira* kroz koncerte. Znamo da muzeji mogu biti samo svjedoci prošlosti, kojima se divimo s nostalgijom. U liturgiji pak prošlost živi i dalje!

I da zaključim. Ne treba težiti *gregorijanskoj renesansi*. No može se i mora se težiti istinskom oporavku gregorijanskoga korala koji i danas poziva na kreativnost! Nadamo se da će povratak proučavanju gregorijanske baštine (na što nas poziva Crkva) i obnovljeno razumijevanje koncilskih dokumenata rasvijetliti i pomiriti, na kulturnoj i duhovnoj razini, sve započete postkoncilске rasprave o *svetoj glazbi* (gregorijanskom koralu) – uzoru liturgijske glazbe, prema tradiciji Crkve koja je pazila i pazi na onu evanđeosku praksu »tražiti novo a čuvati staro« (nova et vetera)!

SACRED MUSIC: MUSICAL HERITAGE OF THE ROMAN CHURCH – GREGORIAN CHANT

Katarina KOPREK*

Summary: *In the Roman Church the Gregorian chant has an important place and an important function. Especially in the liturgy. Although it is often forgotten in today's liturgical-musical practice, the 50th anniversary of the 1967 Instruction Musicam Sacram, provides an occasion to once again think about the value of this musical type in liturgical celebrations. In the Second Vatican Council's Constitution Sacrosanctum concilium sacred music is regarded to be the more holy in proportion as it is more closely connected with the liturgical action. Only such music can be rightly called liturgical, or sacred music. Thus, liturgical music is the sacred music that can be specifically incorporated in divine worship. Aware of the function music has in the liturgy, the Church has not (and must not!) renounce the treasure of sacred music (Gregorian chant) even after the introduction of the national (popular) language in the liturgy. The Second Vatican Council recognized Gregorian chant as particularly suited for the Roman liturgy and that it should be preserved, while not excluding other types of music, provided that this music agrees with the spirit of the liturgical action (SC, No. 117). It is clear that we don't need to strive for Gregorian Renaissance today, but we can (and must) strive for a cultural revival of the Gregorian chant, which even today calls to creative fidelity!*

Keywords: *sacred music, liturgical music, types of sacred music, Gregorian chant, Instruction Musicam Sacram.*

* Assoc. Prof. Katarina Koprek, Ph. D., Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Vlaška 38, 10000 Zagreb, Croatia, katarinakoprek@hotmail.com